

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI BÜNTETŐJOGA

Absztrakt

Jelen tanulmány a magyar történelem egy rövid korszakát, az 1919. március 21. és augusztus 1. között fennálló Tanácsköztársaság katonai büntetőjogát mutatja be. A szerző ezen időszak legfontosabb rendeleteit, a jogalkalmazó szervek eljárásait, valamint a kiszabott szankciók végrehajtásának kérdéseit tárja fel. Ennek keretében először a katonai anyagi büntetőjogról esik szó, ezt követően a katonai büntető eljárási jog következik, végül pedig bemutatásra kerül a katonai büntetés-végrehajtási jog. Mindezek elemzésével a tanulmány rámutat a tanácsállam visszasságaira, problémáira.

Kulcsszavak: Tanácsköztársaság, proletárdiktatúra, katonai büntetés, forradalmi katonai törvényszék, rögtönítélő eljárás.

BEVEZETÉS

A Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt igen nagymértékű jogalkotó munkát végzett, rendeletek kibocsátásával igyekezett lebontani a régi jogrendszert, s kialakítani a proletárdiktatúra bolsevik típusú jogrendjét. Ennek megfelelően a hatalom átvétele után a Párt hatályon kívül helyezte a dualizmus és a Károlyi-rendszer jogszabályait és kommunista ideológiát tükröző rendeleteket adott ki helyettük.¹ Ez a nagymértékű újrászabályozás nem kerülhette el a katonai büntetőjog területét sem. Annak mindhárom szelete, azaz az anyagi, az eljárási és a végrehajtási jog is jelentős változásokon ment keresztül.

1. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ANYAGI KATONAI BÜNTETŐJOGA

Mivel a Tanácsköztársaság igen gondterhes időszakban jött létre, az új hatalomnak azonnal kezébe kellett vennie az irányítást, s meg kellett kezdenie a kormányzást. Erre alkalmas eszközt jelentett a jogszabályok, főként rendeletek kibocsátása. E rendeleteket elsősorban a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok alkották meg.² A rendeletek főként a közjog, közigazgatási jog, büntetőjog, polgári jog, családjog és munkajog területeit érintették.³ Ezek közül a rendszer szempontjából az egyik legfontosabb a büntetőjog volt, ugyanis elégedetlenséggel, a rendszerrel történő szembefordulással folyamatosan számolni kellett. Szükséges volt tehát az e cselekményekkel szembeni fellépés szabályozása, s a cselekmények szankcionálása.

A Tanácsköztársaság büntetőjoga a következő *bűncselekményfajtákat* ismerte: Az állam elleni büntettek körébe tartoztak többek között az ellenforradalmi tevékenységek, az állam rendje elleni erőszakos cselekmények, valamint a Tanácsköztársaság tekintélyét aláásó cselekmények. *Hivatali büntettek* közé sorolták például a hivatali hatalommal való visszaélést, a hivatali kötelesség megsértését, vagy az okirat hamisítást. *Gazdasági és társadalmi tulajdon elleni büntetteknek* tekintették a köztulajdon rongálását, a lakásbérleti díj elikkasztását, az épületanyagok eltulajdonítását. *Életviszonyok rendjét és a közbiztonságot veszélyeztető büntetteknek* számított a szélhámosság, a tiltott szerencsejáték, a szesztilalom áthágása, *személy elleni büntetteknek* pedig a becsületsértés, a rágalmozás, a rablás, és az életveszélyes fenyegetés. S végül az utolsó kategóriát a *honvédelem érdekeit sértő és katonai büntettek* jelentették.⁴

Ez utóbbival kapcsolatban már a Vörös Hadsereg felállítását elrendelő rendelet kimondta, hogy a hadseregben feltétlen fegyelemnek kell uralkodnia. A honvédelem érdekeit sértő és katonai büntettek körébe e rendelet szerint beletartozott minden olyan tevékenység, amely gátolta a Vörös Hadseregbe való toborzást,

¹ HALÁSZ PÁL – KOVÁCS ISTVÁN – PESCHKA VILMOS (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság jogalkotása*, 1959, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 214-215.

² SÁRLOS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, 1969, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 14, 63, 89.

³ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 7-12, 20-22.

⁴ Uo. 216-221.

akadályozta a Vörös Hadsereg felállítását vagy azt hanyagságból károsította.⁵ Továbbá a CIX. számú rendelet ide sorolta a védkötelezettség megszegését is.⁶

Április 13-án megjelent a Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete, mely a következő cselekményeket tekintette katonai bűncselekményeknek:

„Katonai büntettet követ el az a katona vagy parancsnok, aki: (1) a Tanácsköztársaság külső vagy belső ellenségével összejátszik vagy egyetért, (2) az ellenséget kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy egyéb szolgáltatással támogatja, (3) bajtársára fegyvert fog vagy a parancsnok parancsának ellenszegül, (4) őrszolgálati vagy egyéb fontos szolgálati kötelességét szándékosan vagy bűnös hanyagságból cselekvéssel vagy mulasztással megszegi, (5) az ellenség előtt gyáván viselkedik, (6) csapatától megszökik, (7) gyilkol, gyújtogat, rabol, fosztogat, lop, közvagyonot rombol vagy védtelennel szemben erőszakoskodik, (8) katonatársát árulásra, lázadásra, fontos szolgálati kötelességének megszegésére vagy szökésre csábítja, (9) a felsorolt büntettek valamelyikét megkísérli, (10) részt vesz olyan összebeszélésben vagy egyesülésben, amelynek célja a felsorolt büntettek valamelyike.”⁷

Minden katonai büntetettnek volt minősített esete, mely akár halálbüntetést is eredményezhetett, ha a cselekmény a Vörös Hadsereg fegyelmét vagy a Tanácsköztársaság érdekét sértette.⁸ Továbbá a rendeletről látható, hogy az egyes büntettek elkövetési magatartásait nem határozták meg. Ezáltal az azok alá vonható cselekmények köre rendkívül széles volt, amely lehetőséget teremtett arra, hogy gyakorlatilag bármilyen magatartást büntetendővé nyilvánítsanak. A Tanácsköztársaság büntetési rendszere abszolút határozatlan volt, mivel nem volt rögzítve sem a büntetési tételek alsó és felső határa, sem az, hogy mely cselekmények esetén mely büntetéseket lehet alkalmazni.

A forradalmi katonai törvényszékek gyakorlatában az alábbi büntetések kerültek alkalmazásra: szabadságvesztés, kényszermunka, pénzbüntetés, halálbüntetés, intézkedésként pedig kényszergyógykezelés kiszabására is sor került.

Az alábbiakban néhány olyan esetet emelek ki, melyekben a törvényszék fogházbüntetésre ítélte az elkövetőt: Ábrahám Izsák vöröskatonával szemben lopás büntette miatt 1 évi fogházbüntetést szabott ki a miskolci forradalmi törvényszék.⁹ Szintén lopás miatt ítélte a szombathelyi törvényszék Grünfeld Mór, 15. honvéd gyalogezredbeli katonát 14 napi fogházra.¹⁰ Molnár Antal vörösőr pedig betöréses lopást követett el, a szombathelyi törvényszék 4 hónap fogházra ítélte emiatt.¹¹

A forradalmi törvényszékek lopáson kívül gyakran szabtak ki szabadságvesztés büntetést hadseregből való önkényes eltávozás vagy őrszolgálat elhagyása miatt. A budapesti törvényszék önkényes eltávozás miatt Bajás Sándort 1 hónap,¹² Kovács Istvánt 1 évi fogházbüntetésre ítélte.¹³ A szombathelyi törvényszék Kajdi József vöröskatonával szemben 6 heti,¹⁴ Németh István vörösőrrel szemben 3 heti,¹⁵ Doktorics Ferenc

⁵ Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 37-39.

⁶ Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, Budapest, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 19-20.

⁷ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 17-18.

⁸ SARLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 26-27.

⁹ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fondfőcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-1945, 92. Forradalmi Katonai Törvényszékek 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 4. öe. 8. lap, Ábrahám Izsák vöröskatona pere.

¹⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 107. öe. 1. lap, Grünfeld Mór katona pere.

¹¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 248. öe. 1. lap, Molnár Antal vörösőr pere.

¹² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2220. öe. 8. lap, Bajás Sándor pere.

¹³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. öe. 6. lap, Kovács István vörösőr pere.

¹⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 85. öe. 4. lap, Kajdi József vöröskatona pere.

¹⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 196. öe. 12. lap, Németh István vörösőr pere.

vöröskatonával szemben 10 napi,¹⁶ Székely Ferenc vöröskatonával szemben pedig 8 napi fogházbüntetést szabott ki.¹⁷

Az önkényes eltávozás esetéhez igen közel állt az őrszolgálat önkényes elhagyása, melyben a következő ítéletek születtek: a szombathelyi törvényszéktől Holdosi Ferenc vöröskatonára 14 napi fogházat,¹⁸ Stern Mátyás vöröskatonára pedig 6 heti fogházat kapott.¹⁹ Ezeken kívül az önkényes eltávozásnak és az őrhely elhagyásának voltak egyéb esetei is, amikor ezen bűncselekményeket valamely más bűncselekménnyel együtt követték el. Fiszter Gyula vörösőr esetében fegyelemsértés és állomáshely önkényes elhagyása miatt szabott ki a szombathelyi törvényszék 10 napi fogházbüntetést.²⁰ Ezzel szemben a kaposvári törvényszék 20 nap tartamú fogházbüntetésre ítélte Hosszú János vöröskatonát fosztogatás és önkényes eltávozás miatt.²¹

Fogházbüntetés kiszabására került sor Kurz Miklós vöröskatonára ügyében is: ő gondatlanságból okozott könnyű testi sértést követett el, s ezért őt a törvényszék 14 napi fogházra ítélte.²² Ugyanennyi, azaz 14 nap fogházbüntetést szabott ki a szombathelyi törvényszék Hajba István vöröskatonával szemben ittasság és garázdálkodás miatt.²³ Szintén a szombathelyi törvényszék ítélte Wolfpeisz Sámuel vörösőrparancsnokot 8 napi,²⁴ Bernáth József vörösőrt pedig 3 hónap fogházbüntetésre, mindkettőjüket hivatalos hatalommal való visszaélés miatt.²⁵

A szabadságvesztés büntetések második fokozata a börtönbüntetés volt, ennek kiszabására is többször került sor. Oláh István vöröskatonát a szombathelyi forradalmi törvényszék csalás, sikkasztás és szökés büntetéseért 3 évi börtönbüntetésre ítélte. Megemlítendő, hogy a törvényszék a büntetést összbüntetesként szabta ki.²⁶ Szintén börtönbüntetést – méghozzá 6 havi, illetve 6 havi és 14 napi börtönbüntetést – kaptak Stangl József és Horváth József vöröskatonák, amiért bűnös hanyagságból eredő szolgálatmulasztást követtek el.²⁷ Sipőcz Imre vöröshuszárt a szombathelyi törvényszék ellenforradalmi tevékenység miatt 6 hónap börtönre ítélte.²⁸ Horváth István vöröskatonára pedig 4 rendbeli betöréses lopást követett el, amiért őt a szombathelyi törvényszék 2 év börtönbüntetésre ítélte.²⁹

Továbbá egyetlen esetet szeretnék kiemelni azon ítéletek közül, melyek a szabadságvesztés legsúlyosabb fokozatát, fegyházbüntetést szabtak ki. Farkas Ferenc volt alhadnagyot fegyveres felkelés kísérlete miatt 20 évi fegyházra ítélte a kecskeméti forradalmi katonai törvényszék. Az ügy ítélete azért is érdekes, mert a törvényszék a bűncselekmény megállapításakor kimondja, hogy a büntett a Kormányzótanács I. számú rendeletének 1. §-ába ütközik.³⁰ A rendeletekre való hivatkozás az ítélkezési gyakorlatban nagyon ritkán fordult elő. Többnyire csak megállapították az elkövetett bűncselekményt, de azt nem határozták meg, hogy ez a döntés mi alapján született. Ez utóbbi ítélet azon kevesek közé tartozik, amelyek tartalmazzák a büntetés kiszabásának alapjául szolgáló jogforrást.

A végrehajtandó szabadságvesztések mellett a törvényszékek felfüggesztett szabadságvesztés büntetéseket is kiszabtak. Pelsőczy Sándor vörösőr szesztilalom áthágása miatt 3 hét fogházbüntetést kapott,

¹⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 201. őe. 7. lap, Doktorics Ferenc vöröskatonára pere.

¹⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 214. őe. 7. lap, Székely Ferenc vöröskatonára pere.

¹⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 129. őe. 4. lap, Holdosi Ferenc vöröskatonára pere.

¹⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 240. őe. 4. lap, Stern Mátyás vöröskatonára pere.

²⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 132. őe. 6. lap, Fiszter Gyula vörösőr pere.

²¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 29. cs. Határvédelmi Kerületi F. K. Tsz. 1919. – vb. 25. 4. lap, Hosszú János vöröskatonára pere.

²² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 61. őe. 1. lap, Kurz Miklós vöröskatonára pere.

²³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 207. őe. 1. lap, Hajba István vöröskatonára pere.

²⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 95. őe. 1. lap, Wolfpeisz Sámuel vörösőrparancsnok pere.

²⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 231. őe. 1. lap, Bernáth József vörösőr pere.

²⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 60. őe. 1. lap, Oláh István vöröskatonára pere.

²⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 73. őe. 8. lap, Stangl József és Horváth József vöröskatonák pere.

²⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 93. őe. 7. lap, Sipőcz Imre vöröshuszárra pere.

²⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 224. őe. 1. lap, Horváth István vöröskatonára pere.

³⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 30. cs. Kecskeméti F. K. Tsz. 1919. – 79. őe. 1. lap, Farkas Ferenc volt alhadnagy pere.

de a büntetés végrehajtását felfüggesztették.³¹ Bongár János és Panda György volt csendőrök parancs megtagadása miatt kaptak 3, illetve 6 hónapi fogházbüntetést, viszont a törvényszék az ő büntetéseiket is felfüggesztette.³² Vad József esetében pedig a lopás miatt kiszabott 1 éves börtönbüntetést felfüggesztették fel egy éves időtartamra.³³ A legtöbb esetben azonban arra nincs utalás, hogy a felfüggesztéseket milyen súlyú cselekményeknél engedélyezték, továbbá arra vonatkozólag sem találunk adatot, hogy a felfüggesztett szabadságvesztéseket mi alapján és mennyi időre rendelték el.

A következőkben olyan eseteket mutatok be, amikor a törvényszékek kényszermunka büntetést szabtak ki. Szádeczky Dénest a cseh csendőrség kötelékébe való belépés miatt árulással vádolták meg, s rá 5 évi kényszermunkát szabtak ki.³⁴ Löbl Mór és Baragyin Benjamin lopás miatt kaptak 2-2 év kényszermunkát a budapesti törvényszéktől.³⁵ Schwartz István vöröskatonával szemben szökés miatt a székesfehérvári törvényszék szabott ki 2 év kényszermunkát.³⁶ Steiner József közkatona pedig rablás, fosztogatás, életveszélyes fenyegetés és testi sértés miatt kapott 15 év kényszermunkát.³⁷

A büntetési nemek között szerepelt a pénzbüntetés is, azonban a Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető ítéletek között csupán egyetlen olyan szerepelt, melyben a törvényszék pénzbüntetést szabott ki. Az ítélet nem nevezi meg a konkrét bűncselekményt, csak azt mondja ki, hogy Balázs Rezső bűnös a Kormányzótanács hivatalos rendeletébe ütköző büntetben, mert a Tanácskormány rendeletét megsértette.³⁸

A forradalmi katonai törvényszék néhány esetben halálbüntetés kiszabásáról határozott. Például Lukics Imre vöröskatonát gyilkosságra való felbujtás miatt,³⁹ Kachelmann Ernő vöröskatonát pedig árulás, ellenforradalmi mozgalom megszervezése és ellenséggel való összejátszás miatt ítélték golyó általi halálra.⁴⁰

Továbbá a törvényszékek ítélkezési gyakorlatából kiemelendő, hogy intézkedésként kényszergyógykezelést is alkalmaztak. Gergely Ábrahám ügyében a budapesti forradalmi katonai törvényszék azt üzent a budapesti Magyar Helyőrségi fogháznak, hogy a vádlottat elmeállapota miatt át kell szállítani a helybeli XVI. helyőrségi kórházba.⁴¹ Ugyanezen törvényszék Görz Ferenc esetében pedig úgy rendelkezett, hogy a vádlottat a XVII. helyőrségi kórházba kell átszállítani kezelés végett.⁴²

A bemutatott esetek alapján a forradalmi katonai törvényszékek aránytalan és következtelen büntetéseket szabtak ki. A kiszabott szabadságvesztések tartama ugyanis igen eltérő volt. Még egy adott törvényszék ítélkezési gyakorlatán belül is eltérések mutatkoztak, s ezek a különbségek országos szinten még nagyobbak voltak. Vagyis a forradalmi törvényszékek ítélkezési gyakorlata korántsem volt egységes. Véleményem szerint ez egyrészt a törvényszékek tagjai képzetlenségének, másrészt a jogszabályok hiányának volt köszönhető. A fenti példák közül ezeken kívül az látszik, hogy a kiszabott büntetések meglehetősen enyhék voltak. A forradalmi katonai törvényszékek célja tehát nem a megfélemlítés és a terrorizálás volt, inkább igazságosságra törekedtek, mely törekvés meglátásom szerint a jogban való jártasság hiánya és a szabályozatlanság miatt hiúsult meg.

³¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 17. öe. 4. lap, Pelsöczy Sándor vörösőr pere.

³² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 30. öe. 67. lap, Bongár János és Panda György volt csendőrök pere.

³³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 54. csoport Győri F. K. Tsz. 1919. – 217. öe. 9. lap, Vad József vöröskatona pere.

³⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 8. öe. 5. lap, Szádeczky Dénes csendőr pere.

³⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2937. öe. 6. lap, Löbl Mór és társai pere.

³⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 31. cs. Székesfehérvári F. K. Tsz. 1919. – 11. öe. 1. lap, Schwartz István vöröskatona pere.

³⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 52. cs. III. vörös tábori gyalogdandár F. K. Tsz. 1919. – 4. öe. 1. lap, Steiner József közkatona pere.

³⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 30. cs. Kecskeméti F. K. Tsz. 1919. – 39. öe. 1. lap, Balázs Rezső pere.

³⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe. 22. lap, Lukics Imre vöröskatona pere.

⁴⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. Miskolci F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 25. öe. 38-45. lap, Kachelmann Ernő vöröskatona pere.

⁴¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 189. öe. 1. lap, Gergely Ábrahám pere.

⁴² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 49. öe. 4. lap, Görz Ferenc vöröskatona pere.

2. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZETE ÉS BÜNTETŐ ELJÁRÁSA

A büntető anyagi jog megismerése mellett célszerű a fegyelmi fenyítő eljárásoknak, a forradalmi törvényszékek, a rögtönítélő bíróságok eljárásának, valamint a katonai átvizsgáló tanácsok eljárásának, szervezetének, illetve ezek jogszabályi háttérének feltérképezése is.

2.1. Fegyelmi fenyítő hatalom

A Vörös Hadseregben a fegyelem fenntartása érdekében fenyítő hatalom alkalmazására kerülhetett sor, melyet a Hadügyi Népbiztosság május 31-én megjelent rendelete szabályozott. Ez azt mondta ki, hogy fegyelmi fenyítő hatalmat kizárólag a parancsnok gyakorolhat a politikai megbízott ellenőrzésével.⁴³ A fenyítési nemek a következők voltak: (1) dorgálás (kihallgatásnál vagy az alosztály parancsnokai és katonái előtt, illetve egyenrangú vagy magasabb parancsnokok előtt), (2) utasítás sértő szavak visszavonására és a megsértett megkövetésére, (3) zsoldmegvonás 30 napig, (4) szobafogság 21 napig, (5) parancsnoki állásból való elmozdítás vagy katonai szolgálatból való elbocsátás – melyet csak a forradalmi katonai törvényszék mondhatott ki⁴⁴ –, s ezzel együtt mindenféle jutalomdíjra való jogosultság elvesztése.⁴⁵

A forradalmi törvényszékek ítélkezési gyakorlatában megesett, hogy a forradalmi törvényszék a vádlottal szemben ejtette a vádat, ugyanakkor elrendelte az elkövető fegyelmi úton történő megbüntetését, s ügyét valamely alsóbb szervnek adta át. Ez történt Both Lajos, a kapuvári vörösőrszázad helyettes parancsnokának esetében is, akinek cselekménye a szombathelyi forradalmi törvényszék véleménye szerint nem volt olyan természetű és fontosságú, hogy az bírói eljárás alapját képezhetne volna, ezért a vád ejtése mellett a tettes fegyelmi úton való megbüntetését rendelték el és annak lefolytatását a szombathelyi kerületi vörösőr parancsnokságra bízták.⁴⁶ Hasonló volt Lőrincz Ernő, vörösőr esete, akinek csak az volt a terhére róható, hogy csempészek lefoglalt áruit nem szolgáltatta be a felettes hatóságnak és a felettes parancsnokságot elmulasztotta értesíteni. A szombathelyi törvényszék ezt nem találta olyan súlyos bűnnek, hogy ítéletet hozzon, ezért csak a vádlott fegyelmi úton történő megbüntetését rendelte el, melyet a 20. határvéd zászlóalj parancsnokságnak kellett foganatosítani.⁴⁷ Hirschler Sándor vörösőrt fegyelemsértés miatt szintén fegyelmi úton történő büntetésre ítélték, ugyanis a tanúvallomások alapján nem volt egyértelműen bizonyítható, hogy az életveszélyes fenyegetés vádja fennállt volna.⁴⁸

Az is előfordult, hogy maga a forradalmi törvényszék alkalmazott fegyelmi fenyítést. Richnovszky Gyula vöröskatona perében, a vádlott csapattestétől való önkényes eltávozása miatt a szombathelyi törvényszék nyilvános dorgálást rendelt el.⁴⁹ Ez azért figyelemre méltó, mert fegyelmi büntetések kiszabása a Hadügyi Népbiztosság előbbieken ismertetett rendelete alapján a parancsnok feladata volt, a forradalmi katonai törvényszékek hatásköre nem terjedt ki rá. A fegyelmi fenyítések törvényszékek általi alkalmazása tehát hatáskörtúllépésnek minősült. A fenyítő hatalommal kapcsolatos rendelet pusztán formálisan létezett, a gyakorlatban a törvényszékek úgy járhattak el, ahogy akartak: egyes hatásköröket módosíthattak vagy át is vehettek, ha ezt szükségesnek érezték.

2.2. A forradalmi katonai törvényszékek

Az anyagi jogot tartalmazó, a korábbiakban már bemutatott LIII. számú rendelet állította fel a forradalmi katonai törvényszékeket, elválasztva egymástól a polgári és katonai személyek feletti ítélkezést. Ugyanis - egészen április 12-éig a katonák felett ugyanaz a forradalmi törvényszék ítélt, mely a polgári személyek felett is.⁵⁰ Ezt az alábbi esetek támasztják alá: Kollár András és Rédhei János polgári személyekkel szemben a

⁴³ Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlása, in *A Vörös Hadsereg rendeletei*, 35. szám, 1919. május 31, 149-150.

⁴⁴ KELEMEN ROLAND: Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, 2015, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 96.

⁴⁵ Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlása.

⁴⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 164. öe. 4. lap, Both Lajos, a kapuvári vörösőrszázad helyettes parancsnokának pere.

⁴⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 228. öe. 6. lap, Lőrincz Ernő, a libai II. határvédoszázad vörösőrének pere.

⁴⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 32. öe. 12. lap, Hirschler Sándor vörösőr pere.

⁴⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – 230. öe. 5. lap, Richnovszky Gyula vöröskatona pere.

⁵⁰ KELEMEN: *i. m.* 90.

budapesti forradalmi katonai törvényszék súlyos testi sértés miatt 2, illetve 1 évi kényszermunkát szabott ki.⁵¹ Tüllő Simon és Blidár Demeter földműveseket pedig kémkedés miatt 20 évi fegyházra ítélte a miskolci törvényszék.⁵²

Az április 12-ig létező forradalmi törvényszékek helyhez kötötten működtek, így nem tudtak ítélni az országban elszórtan harcoló katonák felett. Ezt a helyzetet a forradalmi katonai törvényszékek felállításával sikerült megoldani, mivel azokat a hadosztályok vagy dandárok székhelyén kellett felállítani.⁵³ Ezek végezték az ítélezést legfelső fokon, ám kisebb fegyelmi vétségek estében a csapattestek választott esküdtszékei jártak el.⁵⁴

A bűncselekmények felderítésével kapcsolatos feladatokat a Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete értelmében a Vörös Őrség látta el, ez volt az egyedüli nyomozótestület. A szerv a nyomozás befejezése után az ügyeket átadta a forradalmi törvényszékeknek a büntetőeljárás további részének lefolytatása végett.⁵⁵

A forradalmi katonai törvényszékek szervezetüket tekintve egy elnökből és két tagból álltak. Őket, illetve a vádbiztosokat és a jegyzőkönyvvezetőket Budapesten a központi tanács, vidéken pedig a munkások, katonák és földművesek helyi tanácsa választotta katonák, katonaviselt munkások vagy földművesek közül.⁵⁶

A forradalmi katonai törvényszék tagjai főleg munkások vagy parasztok lettek,⁵⁷ de előfordultak a bírák soraiban kereskedők is. Vagyis a testületet nagyrészt laikusok alkották,⁵⁸ akik semmilyen szűrésen vagy képzésen nem estek át. A fővárosban a bírák 90 %-a munkás volt, míg vidéken arányuk úgy alakult, hogy 61 %-uk munkás, 16 %-uk paraszt, 10 %-uk kisiparos, 13 %-uk pedig értelmiségi volt, s ezeknek csak 4,3 %-a tevékenykedett korábban az igazságügyben.⁵⁹ Müller Elemér 18. lovasosztálybeli volt százados és Schwartz Miklós 9. huszárezredbeli volt főhadnagy perében a forradalmi törvényszék elnöke Csink József művezető, a törvényszék két tagja pedig Szabó József famunkás és Vukics József vöröskatona voltak.⁶⁰ Varga Gáspár vöröskatona perében az első két említett személy szintén részt vett, mellettük pedig a forradalmi törvényszék harmadik tagja Németh Ferenc kőműves volt.⁶¹ Más esetekben előfordult még a törvényszék tagjai között Vajda Ferenc építőmunkás,⁶² Horváth Bálint asztalos⁶³ és Szűcs Ferenc festő is.⁶⁴

A törvényszékek képzetlen tagjai gyakorlatilag bármilyen büntetést kiszabhattak, ugyanis a Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete a büntetésekkel kapcsolatban csak annyit mondott ki, hogy katonai büntetést a cselekmény súlyához képest a forradalmi törvényszék szabja ki. Ha a büntetett a Vörös Hadsereg forradalmi fegyelmét vagy a Tanácsköztársaság érdekét súlyosabban sértette vagy közvetlenül veszélyeztette, halálbüntetés is kiszabható volt.⁶⁵

A forradalmi katonai törvényszékek eljárására a Kormányzótanács IV. számú rendeletében foglaltak voltak irányadók.⁶⁶ Ennek értelmében a vádképviseletet minden forradalmi törvényszék előtt a vádbiztos látta el, akit először a Forradalmi Kormányzótanács, majd a XCIV. számú rendelet megjelenésétől az igazságügyi

⁵¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. öe. 5. lap, Kolár András és Rédhei János pere.

⁵² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 4. öe. 4-6. lap, Tüllő Simon és Blidár Demeter pere.

⁵³ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 25-27, 53.

⁵⁴ SÁRLÓS: *i. m.* (1969) 18.

⁵⁵ GYÖRKEI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, Tudományos ülészak, 1979. március 6-7, Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 366.

⁵⁶ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek.

⁵⁷ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest, 117-123.

⁵⁸ HAJDU TIBOR: *Március huszonegyediké*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 125.

⁵⁹ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 53.

⁶⁰ HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 133.

⁶¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 87. öe. 4. lap, Müller Elemér 18. lovasosztálybeli volt százados és Schwartz Miklós 9. huszárezredbeli volt főhadnagy pere.

⁶² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 88. öe. 9. lap, Varga Gáspár vöröskatona pere.

⁶³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 143. öe. 5. lap, Németh Vincze vas-soproni 18. gyalogezredbeli vöröskatona pere.

⁶⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 161. öe. 17. lap, Miklósy Aladár vöröskatona pere.

⁶⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 281. öe. 8. lap, Berta Imre vörösőr pere.

⁶⁶ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek.

⁶⁷ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 27.

népbiztos nevezett ki.⁶⁷ Kinevezése kezdetben nem volt jogi képzettséghez kötve, pusztán az kellett hozzá, hogy az illető katona, katonaviselt munkás vagy földműves legyen. Később előírták, hogy a vádbiztosnak lehetőleg jogtudó személynek kellett lennie, ám az eljárásnak nem jelentette akadályát, ha ez a követelmény nem teljesült.⁶⁸ A vádbiztos feladatköre összetett volt: egyrészt irányította a nyomozást – melyet kezdetben a Vörös Őrség, majd később a Belügyi Népbiztosság nyomozótestülete végzett –, másrészt előkészítette a tárgyalást és a tárgyaláson képviselte a vádat. Ez utóbbi feladatát köteles volt ellátni, azaz amennyiben vádat emelt, a vádat nem ejthette és képviselőjét sem tagadhatta meg. A megindult büntetőeljárást csak a forradalmi törvényszék elnökének hozzájárulásával szüntethette meg.⁶⁹ A vádbiztos a proletárállamot képviselte a büntetőeljárásban, azaz a Tanácsköztársaság intézményeit és a dolgozók érdekeit védte a rendszer vélt vagy valós ellenségeivel szemben.⁷⁰

Az eljárás hivatalból vagy feljelentésre indult, ám ellenforradalmi és politikai ügyekben a forradalmi törvényszék elé állításhoz szükség volt az igazságügyi népbiztos hozzájárulására is.⁷¹ A terheltet az elfogás után rögtön a forradalmi törvényszék elé kellett vinni, nem volt helye nyomozó eljárásnak és vádirat benyújtásának sem. Az egész eljárást lehetőleg megszakítás nélkül a forradalmi törvényszék előtt kellett lefolytatni. Az ülést a nap bármely órájában, akár a szabad ég alatt is meg lehetett tartani.⁷²

Az eljárás azzal kezdődött, hogy a vádbiztos előadta a terhelt ellen szóló tényeket, s meghatározta, hogy az elkövető milyen bűncselekményt követett el. Ezt követően kihallgatták a terheltet és lefolytatták a bizonyítási eljárást. Ennek során, ha szükséges volt, a bíróság tanúkat és/vagy szakértőket hallgatott ki, illetve kezdeményezhette egy adott tény vagy bizonyíték pontosabb megvizsgálását. A bizonyítási eljárás végén a vádbiztos összefoglalta az első szakasz eredményét és indítványt tett. Ezután a terheltet és védőjét – aki a vádbiztoshoz hasonlóan képzettség nélkül bárki lehetett⁷³ – megillette a felszólalás joga. A bizonyítási eljárás lezárása után a forradalmi katonai törvényszék visszavonult zártkörű tanácskozássra, s titkos szavazással ítéletet hozott.

Egyszerű szavazattöbbség elegendő volt a büntetés kiszabásához, kivéve halálbüntetésnél, ugyanis ott egyhangú döntésre volt szükség.⁷⁴ Ez a feltétel megvalósult két, korábban már említett esetben. Lukics Imre vöröskatonát gyilkosságra való felbujtásban a törvényszék egyhangúlag bűnösnek találta és titkos szavazás útján egyhangúlag golyó általi halálra ítélte.⁷⁵ Kachelmann Ernő vöröskatonát pedig a III. hadtest forradalmi katonai törvényszéke egyhangúlag bűnösnek mondta ki árulás, ellenforradalmi mozgalom megszervezése és ellenséggel való összejárás büntetésében, melyet a vádlott azáltal követett el, hogy mint vörös katona, Edelényben a cseh megszállás alatt a cseheknek szolgálatot teljesített, továbbá a cseh tüzérségnek az ütegek irányításában segédkezett, és az edelényi gazdákat gyűlésre hívta össze, melyen azokat arra bírta rá, hogy írják alá az általa szerkesztett kérvényt, melyben kommunisták letartóztatásáról írt. E cselekményért őt a forradalmi törvényszék egyhangúlag golyó általi halálra ítélte.⁷⁶

Az ítélet meghozatala után azt ki kellett hirdetni és írásba kellett foglalni. Az ítéletek tartalmazták az elkövetett bűncselekmény megnevezését, a kiszabott büntetést és egy rövid indokolást is.⁷⁷ Berger Reinhold vöröskatona perében az ítélet a következőképpen szólt:

„A Forradalmi Kormányzótanács Nevében! A katonai forradalmi törvényszék 1919. június hó 17-én tartott tárgyaláson zárt ülésben a következő ítéletet hozta: Berger Reinhold 18. gyalogezredbeli vöröskatonát önkényes eltávozásban bűnösnek mondja ki és ezért 8 /nyolc/ napi fogházra ítéli. Indokok: A katonai forradalmi törvényszék Berger Reinhold bűnösségét saját vallomása folytán indokoltnak látja és elfogadja

⁶⁷ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 204-206.

⁶⁸ KELEMEN: *i. m.* 93.

⁶⁹ Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról, in PONGRÁCZ: *i. m.* (IV. füzet), 27-32.

⁷⁰ NÉVAI LÁSZLÓ: A magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete, in SÁRLÓS MÁRTON (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, 1959, Akadémiai Kiadó, Budapest, 182.

⁷¹ Forradalmi Kormányzótanács LXVII. számú rendelete: Minden előzetes letartóztatást közölni kell a belügyi népbiztossággal, in PONGRÁCZ: *i. m.* (II. füzet), 35.

⁷² Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek, in PONGRÁCZ: *i. m.* (I. füzet), 14-16.

⁷³ KELEMEN: *i. m.* 93.

⁷⁴ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 207-208.

⁷⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe. 22. lap, Lukics Imre vöröskatona pere.

⁷⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. Miskolci F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 25. öe. 38-45. lap, Kachelmann Ernő vöröskatona pere.

⁷⁷ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 14, 59-60.

azon védekezését, hogy rokona temetésére használta fel az önkényes eltávozását. Szombathely, 1919. június hó 17-én.”⁷⁸

Az ítélettel szemben alapvető követelmény volt, hogy közérthető és végrehajtható legyen.⁷⁹ A Forradalmi Kormányzótanács forradalmi törvényszékekről szóló IV. számú rendeletének értelmében az ítéleteket azonnal végre kellett hajtani, nem volt helye fellebbezésnek és a kegyelmi kérelem sem függesztette fel a büntetés végrehajtását.⁸⁰ Ezt azonban a Kormányzótanács CXV. számú rendeletével megváltoztatták. Ez ugyanis felállította az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszéket, mely szervezetét tekintve elnökből és 4 bíróból állt, mindannyiukat a Forradalmi Kormányzótanács választotta. Megbízásuk bármikor visszavonható volt, ezáltal sérülhetett a bíróság függetlensége, hiszen egy-egy olyan döntés, amely nem felelt meg a politikai vezetésnek, a bírói állás elvesztését eredményezhette.

A rendelet értelmében a Főtörvényszék a forradalmi katonai törvényszékek ítéleteit vizsgálta felül, ha a vádbiztos, a vádlott vagy védője panasszal élt. A panaszt a vádbiztos a vádlott javára is, a védő pedig a vádlott akarata ellenére is kérhette. Panasztevésre az ítélet kihirdetésétől számított 8 napon belül volt lehetőség, a forradalmi katonai törvényszék előtt tett szóbeli vagy írásbeli kérelemmel. A panasznak főszabály szerint csak a halálbüntetésre volt halasztó hatálya. Azonban a rendelet azt is kimondta, hogy a forradalmi katonai törvényszék bármilyen büntetés végrehajtását felfüggesztheti, ha ezt a proletárállam érdeke indokolja. Bármely büntetés végrehajtását felfüggeszthette az országos forradalmi katonai főtörvényszék is, ha a panasz sikerét valószínűnek látta.⁸¹

Panasznak négy esetben volt helye: ha a bíró nem volt elfogulatlan, ha az ítélet rendelkező része érthetetlen, vagy végrehajthatatlan volt, ha már korábban jogerős ítélet született az ügyben, vagy ha az ítélet igazságtalan volt. Az országos főtörvényszék az ítéletet megsemmisíthette vagy megváltoztathatta, illetve a panaszt el is utasíthatta, ha nem találta azt megalapozottnak.⁸² Az ítélet elbírálása során semmiféle szabályhoz nem volt kötve, ebből kifolyólag szubjektíven ítélt meg, hogy az ítélet érthetetlen vagy igazságtalan volt-e.⁸³

2.3. Rögtönítélő eljárás

A Tanácsköztársaság katonai büntetőjogának fontos részét képezte a rögtönítélő eljárás, melyet két szerv valósított meg: a forradalmi katonai törvényszékek és a Szamuely Tibor vezetésével működő front mögötti bizottságok.

A forradalmi törvényszékek számára az igazságszolgáltatásnak e rendkívüli módját a Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete hozta létre. Rögtönítélő eljárást a Kormányzótanács rendelhetett el bizonyos bűncselekmények esetén a Tanácsköztársaság egész területén vagy az egyes forradalmi törvényszékek területén. Hadműveleti területen pedig a hadsereg-főparancsnokság is elrendelhetette a statáriális bíraskodást. Ilyen tevékenységgel külön bíróságokat lehetett megbízni, de kivételesen a forradalmi törvényszékek is ítélezhettek ilyen módon.⁸⁴ Ez utóbbi esetben az ítékezés hármas tanácsban zajlott, ám kisebb súlyú ügyeknél egyesbíró is eljárhatott.⁸⁵ Ő azonban nem szabhatott ki két évnél súlyosabb tartamú fegyházbüntetést és nem mondhatta ki a politikai jogok elvesztését. Ha ezek kimondására volt szükség, akkor az ügyet át kellett tenni a hármas tanács elé.⁸⁶ Az eljárás egyébként hasonló volt a rendes eljáráshoz, mindössze néhány eltérés fedezhető fel: rögtönítélő eljárásban perorvoslatnak az ítélettel szemben nem volt helye, a büntetést azonnal végre kellett hajtani⁸⁷ és az ítélelhozatal nem titkos szavazással zajlott. A rögtönítélő

⁷⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 56. öe. 6. lap, Berger Reinhold vöröskatona pere.

⁷⁹ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 59-60.

⁸⁰ Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek.

⁸¹ Forradalmi Kormányzótanács CXV. számú rendelete: Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytar*, V. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbizottságok rendeletei, 1919. június 10- június 30, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest, 22-23.

⁸² HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 238-239.

⁸³ KELEMEN: *i. m.* 92.

⁸⁴ Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról.

⁸⁵ KELEMEN: *i. m.* 94.

⁸⁶ A budapesti forradalmi katonai törvényszék kiadványa a forradalmi törvényszék bírái számára, in FARKAS ÁDÁM: *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető jogtörtétele forrásaiból* (1867-1945), II. kötet, 2014, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 231.

⁸⁷ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 232-237.

bíraskodást e rendeletet követően július 10-én is szabályozták a CXXVII. számú rendelettel, mely szerint, ha a halálbüntetést nem hajtják végre 48 órán belül, akkor az életfogytig tartó szabadságvesztésre változik át.⁸⁸

Rögtönítelő bíraskodást folytatott Szamuely Tibor is a front mögötti bizottságok keretében. A Forradalmi Kormányzótanács április 21-én határozott ezek felállításáról. A bizottságok fő célja a rend és fegyelem garantálása volt a hadseregben.⁸⁹ Ezek a katonai egységekkel együtt mozogtak, s szükség esetén azonnali, helyszínen történő bíraskodást valósítottak meg. A bizottságok ítéletei nagymértékben különböztek a forradalmi törvényszékek ítéleteitől. Utóbbiak ugyanis többnyire enyhe büntetéseket szabtak ki, Szamuely Tibor és alakulata azonban éppen kegyetlenségéről, véreskezűségéről volt ismeretes. A bizottságokban többnyire ellenforradalmi tevékenységért történt a felelősségre vonás.⁹⁰ Így volt ez Gróf Almási Imre, volt huszár főhadnagy esetében is, akit ellenforradalmi tevékenység miatt Szamuely Tibor rögtönítelő törvényszéke 15 évi fegyházra ítélt.⁹¹ Ám a többihez képest ez rendkívül enyhe büntetésnek számított. Dohy Gábor tartalékos főhadnagyot ellenforradalmárnak nyilvánították, mert állítólag a tanácskormány rendeleteit érvénytelennek nyilvánította. Emiatt Szamuely egy vasúti kocsiban kihallgatta és halálra ítélte őt. Kivégzése Abonyban történt, egy temetőben lőtték agyon. Szintén ellenforradalmi tevékenység vádjával végezték ki Lemberkovits Jenő századost, Weisz Fülöp politikai megbízott lőtte őt agyon hivatali szobájában. Báthory Győző tartalékos hadnagyot és Brachler József közkatonát azzal vádolták meg, hogy ellenforradalmi tisztként és katonaként tevékenykednek, s ezért őket is agyonlőtték, ráadásul igen kegyetlenül, a sortűz után ugyanis Báthory még életben volt, ezért egy Farkas László nevű terrorista egészen közletről fejbe lőtte őt, ékszerait, ruháit pedig elvette.⁹²

Az ellenforradalmi tevékenység mellett a bizottságok ítélezési gyakorlatában gyakori vádként szerepelt a polgári osztályhoz tartozás. Dobsa Miklós huszárzászlóst ilyen okból végezték ki. Séta közben igazolás céljából megállították, s miután kiderült, hogy a fiú a polgári osztályba tartozott, levitték őt egy pincébe, összevissza verték, kínozták, majd agyonlőtték, kifosztották és holttestét bedobták a Dunába.⁹³

Mindez csupán néhány példa a rögtönítelő bizottságok gyakorlatából, ezeken kívül még rengeteg hasonlóan kegyetlen cselekedetet hajtottak végre. Összesen 115 halálos ítéletet hoztak, s valamennyit végre is hajtották. Ezek közül 12 kivégzést közönséges bűncselekmény miatt, kettőt katonai bűncselekmény miatt, a többi 101-et pedig politikai bűncselekmény miatt hajtottak végre.⁹⁴ A bizottságok ellenszenvének kivívásához nem volt feltétlenül szükséges ténylegesen bűncselekményt elkövetni. Mivel tetteikért senkinek nem tartoztak felelősséggel, bármit, bármikor, bárhol és bárhogyan megtehettek. Számos esetben vagy indok megnevezése nélkül végezték ki embereket, vagy egyszerűen ellenforradalmárnak nyilvánították őket – e jelzőt gyakorlatilag bármilyen cselekményre ráhúzhatták –, s ez alapján nyíltan felléphettek a rendszer ellenségével szemben.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt igyekezett megszabadulni minden olyan intézménytől, jogszabálytól és szervezettől, amely nem illeszkedett a kommunista ideológia alapján elképzelt, s megvalósítani kívánt világba. A merev ragaszkodás az elképzelésekhez és a megfélemlítés azonban nem hozta meg a kívánt eredményt. A rendszer minden téren súlyos problémákat rejtett magában, s ez különösen igaz volt a katonai büntetőjog területére.

A büntető anyagi jog hiányosságai közé tartozott a rendeletek határozatlansága, ugyanis sem a bűncselekmények tényállásainak pontos leírása, sem az egyes bűncselekményeket fenyegető konkrét büntetések köre nem volt pontosan rögzítve, vagyis a Tanácsköztársaság büntetési rendszere abszolút határozatlan volt.

Az abszolút határozatlan büntetési rendszer önmagában is jelentős problémákhoz vezetett, s ezt a proletárdiktatúra időszakában még súlyosabbá tették a büntető eljárási jog területén jelenlévő visszasságok, mint például a hatáskörök átjárhatósága, szabad elvétele, valamint az eljárás résztvevőinek képzetlensége.

⁸⁸ SARLÓS: *i. m.* (1961) 32.

⁸⁹ GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, 1993, Antológia Kiadó, Lakitelek, 108, 118.

⁹⁰ SARLÓS: *i. m.* (1961) 101.

⁹¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítelő Törvényszéke 1919. – sz. n. 1, 1. lap, Gróf Almási Imre volt huszár főhadnagy pere.

⁹² VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, 1993, Szegedi Nyomda, 4-5, 14-15, 32-33.

⁹³ Uo. 16-17.

⁹⁴ SARLÓS: *i. m.* (1961) 77.

A büntető anyagi és eljárási jog mellett, a büntetés-végrehajtási jog területét is komoly problémák jellemezték. A legnagyobb gondot itt is a jogszabályok hiánya, a szabályozatlanság jelentette.

Ezen hiányosságokon kívül a rendszer megítélésénél figyelembe kell vennünk a rögtönítélő eljárások jellegét is. Ezek ugyanis jelentősen különböztek a forradalmi katonai törvényszékek eljárásától, hiszen Szamuely és társai meg sem kísérelték fenntartani a jogszerűség látszatát. Egyedüli céljuk a kommunista ideológiába ütköző cselekmények bármi áron történő megtorlása volt, s a cél szentesíti az eszközt elv értelmében ennek megvalósítása érdekében bármire hajlandóak voltak.

A Tanácsköztársaság 133 napja tehát vérvizataros időszak volt, amelyet a kommunista vezetők kényszerítő jellegű intézkedései, kíméletlen terror, határozatlan és hiányos szabályok és merev ideokrácia jellemezett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, 1993, Antológia Kiadó, Lakitelek.
- [2.] GYÖRKEI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója, Tudományos ülészek, Budapest, 1979. március 6-7*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [3.] HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [4.] HAJDU TIBOR: *Március huszonegyediké*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [5.] HALÁSZ PÁL – KOVÁCS ISTVÁN – PESCHKA VILMOS (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság jogalkotása*, 1959, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [6.] KELEMEN ROLAND: Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlat 1867-1944*, 2015, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr.
- [7.] NÉVAI LÁSZLÓ: A magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete, in SÁRLÓS MÁRTON (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, 1959, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [8.] ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest.
- [9.] SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, 1969, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [10.] SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [11.] VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, 1993, Szegedi Nyomda.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] 1919. június 14-i kódextervezet a bírói hatalom gyakorlásáról, in SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, 1969, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [2.] A budapesti forradalmi katonai törvényszék kiadványa a forradalmi törvényszék bírái számára, in FARKAS ÁDÁM: *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető joghistória forrásaiból (1867-1945)*, 2014, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr.
- [3.] Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest.
- [4.] Forradalmi Kormányzótanács CXV. számú rendelete: Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, V. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. június 10- június 30, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest.
- [5.] Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [6.] Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [7.] Forradalmi Kormányzótanács LXII. számú rendelete: A régi rend alatt indított bűnügyek átvizsgálása, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a

- népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [8.] Forradalmi Kormányzótanács LXVII. számú rendelete: Minden előzetes letartóztatást közölni kell a belügyi népbiztossággal, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [9.] Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest.
- [10.] Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [11.] Forradalmi Kormányzótanács XXX. számú rendelete: A fogházörök elhelyezése, in: PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [12.] Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenytő hatalom gyakorlása, in A Vörös Hadsereg rendeletei, 35. szám, 1919. május 31.

FELHASZNÁLT LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- [1.] Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fond főcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-9145, 92. Forradalmi Katonai Törvényszékek 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919.
- [2.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919.
- [3.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 29. cs. Határvédelmi Kerületi F. K. Tsz. 1919.
- [4.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 30. cs. Kecskeméti F. K. Tsz. 1919.
- [5.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 31. cs. Székesfehérvári F. K. Tsz. 1919.
- [6.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919.
- [7.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 33. cs. A Vörös Hadsereg 46. gyalogezred III. zászlóalj F. K. Tsz. 1919.
- [8.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítélő Törvényszéke 1919.
- [9.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 52. cs. III. vörös tábori gyalogdandár F. K. Tsz. 1919.
- [10.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 54. csoport Győri F. K. Tsz. 1919.